پښتو تذکرة الاولیاء

د

سلیمان ماکو

(٦١٢ هـ ق تالیف)

سریزه، سمون او نښلونې

د

پوهاند عبدالحی حبیبی

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کې، د زړو کتابو د پیدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کې گرځېدم.

لرغونی حجری او د خاورو او گرزونو ډکي طاقچی می پلټلې، چي ډیری زړی او ورستي پاڼي او کاغذونه به هلته، د خزدکو او خښکانو خوراک و.

دی سره شوړیدلو پاڼو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پاڼی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظیم [illegible] شیرو او [illegible]وړینو سوو پاڼو بی [illegible] سی دغه [illegible] په [illegible] زړو [illegible] ړیدا [illegible] اچولی [illegible] یو د [illegible] په یوه گوښه طاقچه کی ایښوولی، چی د انسان یا حیوان تر پښو لاندی نه سی.

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهیدل، چی ښایی په دغو زړو گرز او دود وهلو پاڼو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو څخه، د کوم گټه ور کتاب څو پاڼی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له یوه کلی څخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می تر پښو کښلی چی گوندی داسی یو څه لاس ته راسی، چی هغه د خوندی کیدو وړ وی.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه تمه او هيله، يوه ورځ، په يوه ماجت کی پر يوه خطی دود وهلی د گرزو ډکه، خزدکو خوړلی نسخه پيښ سوم. دا د حنفی فقه د فروعو د کنز الدقايق يوه د هند چاپ، بی سروپايه شوړيدلی نسخه وه چی د پاڼو په منځ کی يی ځلور پاڼی په يوه بل ډول پرتی وی، خو د خزدکو د تطاول وار لا نه و ور رسيدلی.

دا پاڼی دولس نيم سانتی متره پسور او پنځلس سانتی متره اوږدوالی لری، خط يی بد او بی خونده نسخ، خو کله کله نستعليق ته ورته دی. پر هغسی سپين کاغذ کښل سوی دی، چی په قندهار کی يی کوکانی کاغذ باله (ښايی خوقندی؟)

د مخو د ليکو عدد مختلف دی، مثلا لومړی مخ ١٦ ليکی، دريم مخ ١١ ليکی، ځلرم ٩ ليکی، او آخر مخ ١٢ ليکی لری.

په لومړی ليدنه دا ښکاره سوه چی دا پاڼی پښتو دی، او تر لومړی مخ دمخه چی کومه صفحه سپينه ده د متن په خط (هذا کتاب تذکرة اوليا) پر کښل سوی دی.

د دی خط او املا لوستنه زما له پاره ډير سخت کار و، لس کاله دا پاڼی زما سره نالوستی پاته سوی. خو په ١٣٢٠ ش کال چی ما د پښتانه شعراءُ لومړی ټوک چاپاوه نو می وکړای سوای چی دا پاڼی گرده ولولم، او د دغه کتاب د ٦٤ او ٦٥ مخ تر منځ، د اصلی پاڼو د عکسونو سره يو ځای، د پښتو ادبياتو د پلټنی او گرويرنی ډگر ته را ووتلی.

د کتاب مولف سليمان د بارک خان زوی، په قوم ماکو سابزی، د ارغسان اوسيدونکی و چی په ٦١٢ هجری قمری کال يی دا د اولياوو تذکره کښلی وه.

د سليمان د تذکری د دغو ځلورو پاڼو تاريخی او ادبی ارزښت له دی جهته ډير دی، چی د پښتو نثر ډيره لرغونی نمونه موږ ته را سپاری، او بيا دری سوه کاله وروسته موږ د پير روښان او اخوند درويزه مسجع نثرونه لرو، خو د سليمان ماکو د نثر په توگه، بله پخوانی نسخه تر اوسه نلرو.

کله چی د دی تذکری دغه پاڼی پيدا سوی، هغه می په دی دا وروسته پنځوسو کلو کی پښتانه شعراءُ او د پښتو ادبياتو تاريخ (دوهم ټوک) کی معرفی کړی، او نوری مقالی او ځيرنی می هم پر خپری کړی، چی د هېواد په داخل او خارج کی د پوهانو د توجه وړ وگرزيدی.

اوس زما زلمی شاگرد، ښاغلی هيوادمل همت وکیٔ، او دغه سره پاشلی ليکنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونې يې سره را غونډې کړې چې دا دې اوس اصله لاس ته راغلې نسخه او د هغې نقل د متن په توګه، او زما ځنې څېړنې او څرګندونې يې د مقدمې شرحو او تعليقاتو په توګه يو ځای ورسره خپرېږي.

زه د ښاغلي زلمي د دې زيار مننه کوم، او ده ته د پوهې او څېړنې د زياتوالي او توفيق غواړم، چې سبا ته په حقه زموږ ځای ونيسي.

کابل، جمال مينه ۲،۲۰ ،٦١

د پښتو خادم: عبدالحی حبيبی

سريزه

د پخوانو آريايانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبي آثار منظوم وو او منثور يې ډېر لږ پاته دي.

ويدا او اويستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دي. نو له دې جهته د آريايي اقوامو د نظم تاريخ تر نثر دمخه دی. په دې کې هيڅ شك نسته، چې د ژبې اساس پر نثر اينبودل کيږي مګر څنګه چې بشر خپل پخواني ادبي آثار په حافظه کې ساتله، او د ليك او تحرير فن لا نه و ايجاد سوی نو د حافظې د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آريايي اقوامو ريشيانو (شاعرانو) خپل ديني او اجتماعي مطالب نظم کول، او حماسي شاعرانو به خپل جنګي او حماسي اشعار په منظوم ډول پېوړل. د ويدا قديم آثار د دغو ريشيانو د قريحې نتايج دي، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو ګيتونه او سندرې دي، د زاړه يونان ايلياد او اوډيسه هم د هومر حماسي سرودونه دي.

د پښتو ژبې په ادبي تاريخ کې هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړی منظوم اشعار لاس ته راغلي دي، او د قدماوو په دوره کې تر (٦٠٠هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سرواني (د سالو وږمه) يو کتاب راته معلوم دی، مګر منظوم اشعار خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیر دی چی لکه پخوانی آریایی متون سینه په سینه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موږ پوری را رسیدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قدیمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به یی نثر هم درلود، مګر ښایی چی د لیك او تحریر د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موږ د قدماوو په دوره کی تر (٦٠٠ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطینو په دوره کی چی څلور پیړی ده، د نثر نمونی لرو او نثر لیکونکی پښتانه پیژنو چی کتب یی تالیف کړی دی.

د مغلو تر تاړاک دمخه یعنی تر (٦٠٠ هـ ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراکز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنك ورشو ګانی وی، څنګه چی دغه مراکز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنیت یوه بولګه یی نه پکی پریښووه، نو ښایی چی د پښتو ډیر کتب او آثار هم ورسره تباه سوی وی.

یو ټینګ دلیل سته چی د (٦٠٠ هـ ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډیره پخه او متینه او خوږه ده، د یوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسیږی طبعاً یی باید دمخه ابتدایی مراحل طی کړی وی، څو د طفولیت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی باید ډیر دمخه لااقل دوی دری پیړی پر پښتو نثر تیری سوی وی، څو د اوومی پیړی متانت او پوخوالی یی میندلی وی.

له دی لنډو یادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر لیکوال در وپیژنم او بیا به یی په نثر او خصوصیاتو وږغیږم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان ماکو

د تذکرة الاولیاء لیکوال

(٦١٢ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو لیکوالو او نثر لیکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوی دی یو غټ او مقتدر لیکوال سلیمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزی ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کې اوسیده، د ماکو قبیله تر اوسه هم په لږ تعداد هوری اوسی، او په ابدالیو (درانیو) کې شاملیږی. سلیمان له دی قومه یو پوه لیکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کې یې سیاحتونه کړی او د خپل عصر مشهور روحانی او ادبی رجال یې لیدلی دی.

دی پخپله وایی: چې په (٦١٢ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځیدم، او د لویانو مراقد می لیدل او پلټل، داسی ښکاری چې سلیمان تر دغه مفید او گټور سفر وروسته موفق سو چې د پښتو نومورو بزرگانو په احوال کې یوه تذکرة الاولیا ولیکی او د دوی ویناوی او اشعار په دی کتاب کې خوندی کړی. دا کتاب متاسفانه چې ټول اوس ورک دی، خو لومړی اووه مخه یې ما تر ۱۳۱۹ ش کال دمخه په قندهار کې وموندل او د هغو مخو عکسونه می د کابل په سالنامه او بیا په پښتانه شعرأ لومړی ټوک کې خپاره کړل.

سلیمان ماکو د پښتو یو پخوانی مورخ او نثر نویس دی، او د ده د نفیس او گټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبې او ادبی رجالو د تاریخ لپاره داسی مفید ثابت سول چې د ادب او پښتو تاریخ یې تر اَبده مرهون دی.

سلیمان ماکو مؤرخ

د سلیمان تذکره د پښتو مشاهیرو او ادبی رجالو یو مفصل تاریخ دی چې د هر سړی احوال پکی بیانوی د هغه علمی او روحانی مقام ښیی، او بیا یی اشعار او ویناوی را نقلوی.

د تذکری څو پاڼی چې پیدا سوی دی، دا ځینی معلومیږی چې سلیمان د پښتو مشاهیرو احوال په داسی ډول لیکله چې پلانی سړی څنگه ژوند کاوه، چیری اوسیده، پلار، نیکه او کورنی یی کومه او چیری وه؟ اوله هغه سړی څخه د خلکو په خوله او زړو کی کومه وینا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کاملانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر د قت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو گرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښینستم او تیاکی می وچاودلی د پښو بیا پاخیدلم او له ښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس.[1]

له دی څخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو څخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکی چی له پښتنو څخه یی په ټینگه اوریدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری څخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته:(۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (٤) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبك نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکرة الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مگر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیی او په دی ډول ډیر پوه سړی او سترگور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه گرانبها مجموعه ده.[2]

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکرة الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (٦١٨ هـ

---

[1] تذکرة الاولیا قلمی

[2] کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال گڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنگه پښتانه شعرأ لومړی ټوک، ۱۳۲۰ ش د ٦٥–٦٤ مخونو تر مییځ د تذکرة الاولیا عکسونه. کابل پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ق) په حدودو کی کښلی ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخی ډول کورټ هیڅ نه لری، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوی خو لږ لږ تاریخی احوال هم لری، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویری غزنوی کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چی د پارسی ژبی د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخی کوایف نه لری بلکه زیاته برخه یی د دوی د اشعارو په نمونو ډکه کړی ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لری چی هم د رجالو اخلاق او احوال وایی او هم یی د کلام نمونی لری او هم د دوی روحانی مقامات او د تصوف برخه څرگندوی له دی جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیأ او تذکره شعرأ تر منځ یوه جامعه نسخه گڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نگار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبی کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چی پخوا به د پښتو نثر څنگه و او څه سبك او ډول یی لاره، خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرگندوی، چی د دغه عصر نثرونه به دغسی پاخه وو او لکه د پارسی نثر چی هم په دغو غزنوی او غوری دورو کی متین او پوخ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدی و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلی سترگو ولیدل سی تر دغو درو عواملو لاندی یی نشو نما راته ښکاره کیږی، او په هغه ادبی محیط کی چی دی نثر وجود موندلی و، هم دا دری عوامل موجود و.

۱– د پښتو ژبی خپل اثر چی سلیمان پښتون و او د پښتو ژبی ویونکی و. نو طبیعی ده، چی دغه عامل به د ده د نثر پر ادبی بنیه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایی چی تر ده دمخه چی کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبك به هم پر ده دروند اثر لاره.

۲– په پارسی ژبه کی چی کوم لوی ادبی حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یی نیولی و، ضرور به یی د ده پر نثر هم اثر کړی وی.

۳– په دغه عصر کی پارسی نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزنی او هم په خراسان او هم په هند کی خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقی او زین الاخبار او د محمد عوفی لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصری او نور کتب د دغه عصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم منثور آثار دی، ځکه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نو یی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدأ کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منثور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی څرګندی دی، ځکه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی.

د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سابقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیك او نثر پر ډول باندی طبعا اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنګه خپل مطالب ادا کوی، څنګه جملی لیکی، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنګه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنګه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعرأ ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنګ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدأ ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کیږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنګ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبك دغه و. مګر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والی یی بایلود. لاندی د دواړو ژبو څخه مثالونه وګوری. د ابو الفضل بیهقی سره پریکړی او واضحی جملی: *پس رسول بر پای خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امیر بوسه داد و بوسهل زوزنی را اشارت کرد تا بایستد و خواندن گرفت*.[3]

د عطا ملك جوینی اوږده او سره نغښتلی معطوف عبارات چی څو قرنه تر بیهقی وروسته د مغولو د دوری په سبك لیکل سوی دی: *به سبب تغییر روزگار و تاثیر فلك دوار و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پایمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و بوار معرض سیوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواری ماندند*.[4]

په پخوانی پارسی کی د بیهقی او د ده معاصرینو لیك له طبیعی محاوری څخه لیری نه دی، اما د مغلو تر دوری وروسته اکثر لیکونه د محاوری له پوله دونی لیری دی چی فرق یی په لومړی نظر سړی ته ښکاری.

د سلیمان ماکو پښتو نثر هم د پارسی د پخی انشا رنګ لری. کوم نثر چی په غزنوی دوره کی له ٤٠٠ هـ ق نه تر ٥٠٠ هـ ق پوری مروج و. لاندی جملات د نمونی په ډول د سلیمان ماکو له تذکری څخه راوړل کیږی:

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی ور وښانده او هوری مړ سو."[5]

خلاصه

د سلیمان نثر د عمومی محاوری څخه لیری نه دی، جملی یی پری پری دی، وضاحت لری، مقاصد لنډ لنډ ادا کوی، د یوی جملی خبر په بله پوری معلق نه پریږدی او ځینی هسی

---

[3]تاریخ بهقی ص٤٨

[4]جهانکشای جوینی ج ١ ص ٤ .

[5]د سلیمان ماکو تذکره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تعابیر او ادبی مصطلحات هم لری چی اوس نسته.

د مثال په ډول *تښاکی وچاودلی د پښو*. چی مقصد یی په خپل مسکن کی آرام کول او هوسایی ده.

ډیر زښت یی ووژل. چی په اوسنی اصطلاح له لومړیو دوو کلمو څخه یوه کافی ده، او دواړی نه وایو او دا *زښت*–زخت هغه د دری–پارسی سخت دی، چی د تاکید لپاره په سامانی او غزنوی پارسی کی ډیر مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کی کله کله وایو مثلا *سخت یی وواهه*. بل ځای وایی *پر نړی د ستن ړغو وه* یعنی پر دنیا یی د روحانیت او ستانه توب آوازه وه، چی اوس نه *د ستن* او نه د ړغو کلمات سته او نه داسی تعبیر څوک کوی. ښایی چی دا د هغه وخت تعابیر وی، چی اوس له ژبی څخه وتلی او مهجور دی.

دغسی نور ډیر کلمات په دی یو څو مخو کی مومو چی اوس یی په ژبه کی استعمال نادر دی او مړه ګڼل کیږی مثلا ګروهیدل *(ګرویدن)* مصدر پخوا موجود و، او د متقدمینو په دوره کی اصلی عنصر او ماده‌ګروه د عقیدی معنی در لوده، لکه چی د شیخ رضی او نصر لودی په اشعارو کی د ګروه کلمه راغلی ده، دلته د سلیمان ماکو په نثر کی د دی مادی څخه وګروهید په فعلی ډول راغلی دی، چی معنی یی *ګرویدن و عقیده کرد ده*. دا کلمه په وروستیو ادباوو کی هم مستعمله وه، مثلا خوشحال خان خټک وایی:

نه یی زړه په ما نرمیږی نه ګروهیږی
خدایه څه می سریکار شه له کافره

بمیا *(بومیا)* پخوا د رهبر او مرشد په معنی و، سلیمان لیکی: څو چه *بمیا سو* د وګړیه یعنی د عوامو رهنما سو، چی اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسی دی:پاړکی (قطعه شعر) ستر ښښتن (خدای بزرګ) ګڼون (شمار) کول (خاندان) دښن (دشمن) جوبله (جنګ) او نور کلمات راوړی چی اوس نه دی مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوری لا هم په شعری دیوانو کی لیدل کیږی اما له محاوری څخه وتلی دی.

۲– د پارسی اثر

د پارسی ژبی د نثر اثر هم د سلیمان په انشأ کی ښکاری او دا د محیط بوه طبیعی اغیزه ده، چی ژبه هیڅکله ځان نسی ځنی ژغورلای، ځنی تراکیب او جملی د سلیمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنګ لری، مثلا مضاف الیه دمخه کول، لکه: *او تناکی وچاودلی* د پښو چی دغه باید داسی وی: د *پښو تناکی وچاودلی* او نور دغسی تراکیب چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثرا پښتو سوچه الفاظ لیکی، خو بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی، وګوری دی د روزګار کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاخه پخوانی لیکوال.

بیهقی لیکی: *و به روزګار سلطان ماضی چون معدان والی مکران ګذشته شد.*

سلیمان وایی: *په روزګار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و.* بل ځای لیکی: *په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور سړبن نومیده.*

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود، خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی راښیی، او دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصا د پښتو او پارسی تر منځ چی له ډوی ریښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳– د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او دروند ښکاری او د دی علت همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه طبعا عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په څاپیر کی به د عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلك او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتګین او نورو ټولو کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرګند ډول، نو پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیما د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفاده کوله چی هغه هم د عربی له اغیزو څخه خالی نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سلیمان په نثر کی د عربی اثرونه خورا څرگند او ښکاره دی.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسی لیکی: "غټه خبره چی په دی نثر کی نظر ته راځی دا ده چی په دی کی عربی رنگ معلومیږی، جمله بندی او ادا د پارسی د عربی تاثیر لاندی ده. زه دا نه شم ویلای چی هغه وخت گوندی د پښتو طبیعی آهنگ دغسی و،بلکه کیدی سی، چی پخپله سلیمان د عربی تعلیم یافته اوسی، نو ده چی د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربی تر اثر لاندی راغلی دی. د سلیمان په عربی تعلیم باندی دا خبره دلالت کوی، چی د ده په نثر کی عربی الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسی نور شته، او صحیحه خبره دا ده چی په دغه وخت کی پرته له عربی څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چی موږ وویل چی د ده په نثر کی د عربی اثر معلومیږی، د لاندی جملو څخه ښه تر څرگندیږی:

۱. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.

۲. نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی.

۳. سړبن نه درلود زامن.

٤. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی تر وس تیر سو گڼون د هغو.

٥. ډکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.

په پورته جملو کی د عربی رنگ څرگند دی. څوک چی د عربی سره آشنایی لری، هغوی پخپله پوهیږی زه نه غواړم چی د نحو او جمله بندی د اصولو په بیان چی یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدری به ووایم چی دغه جملی نن ورځ موږ په پښتو کی څه رنگ ادا کوو وگوری:

۱. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.

۲. داسی نقل کاندی چی شیخ بیټنی د کسی په غره اوسیده.

۳. سړبن زامن نه درلودل.

٤. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سړبن ته دونی زامن ورکړه چی اوس د هغو گڼون تر وس تیر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د دوی په کول د پښتونخوا زمکه ډکه شوه.[۱]

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملې په غور وګورو نو په ټولو جملو کې فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چې دا د عربی اثر ښکاری، مثلا که لومړی جمله په عربی وی نو به *الحمدلله العظیم* وی چې د پښتو جملی رنګ یی هم دغسی دی. او د عربی د تلقید اثر پکی ځلیږی، او دا د عربی ژبی د جمله بندی تقلید له ۴۰۰ هـ ق څخه په پارسی کی هم مروج و، چې د بیهقی دا جملی یی ښه څرګندوی: *امیر گرد بر گرد قلعه بگشت، جنگ جایها بدید، ننمود پیش چشمش و همت بلند و شجاعش آن قلعه و مردان بس چیزی.* بل ځای وایی: *امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربی که دلش سخت مشغول بود.*

په پښتو جملو کی چی د سلیمان له نثر را واخستلی سوی، کټ مټ دغه اثر څرګند دی، لکه چی هم تاسی ته ښکاره سوه دغسی هم *نقل کاوه سی* یا *هسی نقل کاندی* د عربی اثر دی، چی لیکوالو به د عنعنی پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسی کی پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چی د پښتو د لومړی نثر اساسی عناصر یعنی د پښتو او پارسی او عربی اغیزی وڅیړلی سوی یو څو مهم ادبی ممیزات هم لاندی ذکر کیږی، چی په دی نثر کی لیده سی.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرګند مزیت د جملو ایجاز دی، چی دغه ممیزه یی د پارسی له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (۴۰۰ هـ ق) پخوا د پارسی نثر نهایت مواجز او جملی یی لنډی دی، چی دی مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

---

[۱] کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳۴۲ مخ د مرحوم خادم لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چي فقط د توصیف او ښو څرګندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبك کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو ښه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد ښه پسی واضح سی.[۷]

د مثال په ډول: *په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی ځمکو پایېږم.* بل مثال: *شیخ بیټنی هوسید په غره باندی او هلته دیره و.* بل مثال: *د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ.* چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم کڼی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسلاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وګڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت ګڼل کیده.[۸]

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د غاښو په صفت کی داسی وایی: *سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود*. چی بود څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلا لکه دا جملی چی د (۳٦۰ هـ ق) د حدودو دی: *من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم.*[۹] د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: *بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی توینه، خدای ته ناری کړی غلبلی کړی، پاړکي لرینه*. و ګوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

---

[۷] سبك شناسی ج ۲ ص ٦۹

[۸] سبك شناسی ج ۲ ص ۵۵

[۹] الابنیه عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبی دغه طبیعی او روان سبك ډیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چی کله کله د کلام رنګ او خوند هم ور واوړی. موږ باید په اوسنی نثر کی دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعی او خوږ سبك پیروی وکړو.

٤. د روابطو حذفول

لکه دمخه چی مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یی مکرر هم د څو جملو په پای کی راوړ، خو تر (٤٠٠هـ ق) را وروسته په غزنوی دوره کی لیکوالو په مطعاطفو جملو کی په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یی ېو راز نوی بلاغت وباخښه. د مثال په ډول د بیهقی په دی جملو کی *است* رابط فعل محذوف دی: خیمه *مسلمانی ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها* رعیت. وروسته *ماند* فعل دری ځایه حذف سوی دی:پس چون نگاه کرده آید، *اصل ستونست*، و خیمه بدان بپا بست و هر گه *وی سست شد و بیفتاد* نه خیمه و نه *طناب و* نه میخ. هم چی باید داسی وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.[10]

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چی لری دغسی هم د غزنوی دوری د پارسی رنګ پکی ښکاری، او اکثر افعال حذفوی، او له تکراره یی ځان ژغوری. د مثال په ډول:*وایم حمد و سپاس د لوی خاوند، او درود پر محمد مصطفی چی دی بادار د کونینو او* رحمت د ثقلینو...چی یو*وایم* له درو ده سره او بل *دی* له رحمته سره محذوف دی.

٥. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چی د افعالو په پای کی د ترنم یو نون زیاتوی. او دا هغه خاصیت دی، چی وروسته د پیر روښان او درویزه په سبك کی خورا ډیر سوی او یو فنی رنګ یی موندلی دی، یعنی د مسجعو جملو په پای کی د ترنم یو نه زیاتیږی. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلابیلونو کی عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړی حالی افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کړینه، یا اوښی تویوینه یا پاړکی لرینه. چی دلته د کړی، تویوی، لری افعال کافی دی او *(نه)* زاید دی.

---

[10] سبك شناسی ج ۲، ص ۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع او موازنه

پخوانو لیکوالو به کله په جملو کی د سجع او موازنی په ډول کلمات راوړل چه د پارسی نثر په سامانی او غزنوی دوره کی دا رعایت لږ و، مگر وروسته چی فنی نثر د عربی په تقلید پیدا سو، دا کار ډیر مبتذل او عام سو. بیهقی هم کله داسی اشجاع لری، د مثال په ډول: *فصلی خوانم از دنیای فریبنده، بیك دست شکر پاشنده، و بدیگر دست زهر کشنده.*[11] د سلیمان نثر که څه هم مسجع نه دی خو لکه بیهقی او نور کله داسی موازن او مسجع کلمات لری او لکه چی وویل سوه، د افعالو په پای پوری یونه د ترنم لپاره نښلوی، چی مسجع هم سی دا جملی هم دغسی رنگ لری: *او مراقد اولیا او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل.*یا په *جوبله کی ملکیار دا پارکی وویل*، چی *غازیان وپاریدل او په ځیر د زمریو ور توی سول.* دا د سلیمان په نثر کی ځنی داسی اثرونه نه سته چي د پارسی د سامانی او غزنوی دوری سره نژدی کیږی او کوم ادبی جریان چی تر ده دمخه دری څلور قرنه په منځنی آسیا کی موجود و سلیمان له هم هغه څخه متاثر ښکاری. اما دا زموږ استنتاج او ځیرنی چی فقط د ده د کتاب پر یوه څو مخو باندی سوی دی، په کامل ډول د هغه عصر د نثر عمومی ممیزات نه سی ښوولای، البته که بل یو منثور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس کی وای نو به مو د حتم او یقین په ډول څه ویلی وای. له دی جهته هم له دغه بحث او پلټنی تکمیل هغه وخت ته پریږدو، چی د پښتو نثر نوری زړی نمونی پیدا سی. او ښایی چی دا کار زموږ آیندگان پای ته ورسوی. او دغه اوسنی ارمانونه او منتج معلومات یا نقض کی یا تایید.

د سلیمان د نثر ځینی ناوړ ترکیبونه

تر اوسه موږ د سلیمان د نثر ښیگړی در وښودلی، او د پارسی او عربی کومی اغیزی چی پکی ښکاری تحلیل سوی. په دی نثر کی ځینی غوټه او سره نغښتلی عبارات او تراکیب هم سته چی ناوړ او غیر متحسن ښکاری. ځکه د کتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

[11] سبك شناسی ج۲، ص۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼي چي پيدا سوي دي په خورا بد خط دي، او سړي نسي ويلای چي دغه تعقيدات او ناوړه تراکيب پخپله د مولف او که د ناسخ او ليکونکي تصرف يا سهو ده؟

موږ چي د دغو څو پاڼو شياق او سباق ته گورو، ځکه چي د مولف نثر سهل روان او خوږ دی نو دا ويلای سو، چي دغه يو څو جملي او مغلق تراکيب به د ناسخ تصرف يا سهو وي.

دا لاندی تعابير څرگند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځي:
موسی چي ستر پلار و د قطب تللی و له بختيارانو څخه او ميشت و پر ايواد چي سند باله سی. لرغوني برخه زوی د موسی شيخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی دی، د سنزر لاس ونيو وگروهيد او پر نري د ستن ږغو وه.

متن

بسم الله الرحمن الرحيم

وايم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم چي دی بادار د کونينو او رحمت د ثقلينو، لوی لوی رحمتونه دی وی د هغه استازی پر آل او يارانو چي دواړه جهانه په دوی دی روښان اما بعد زه غريب خاوری سليمان زوی د بارک خان ماکو سابزی چي په وياله د ارغسان هوسيږم او په دی مځکو پايېږم، په سن دولس شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتنخا په راغو او کليو گرځيدم او مراقد او اوليا او واصلينو مي پلټل، او په هر لوری مي کاملان موندل، او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ.

چي له دی سفره په کور کی کښينستم او تڼاکي مي وچاودلی د پښو، بيا پاڅيدلم او له ښتنه مي مرستون سوم چي احوال د هغو کاملانو وکاږم او د دوی چي هغه يناوی پاته کړی دی او پښتانه به لولی اوس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشایخ بیټنی

چی د خدای په پیژندګلوی تر ټولو، لوی او بزرګ، نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی او هلته ډیره او ده به هر کله ښښتن باله او روزه به و، په شپو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو، د اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بیټنی سپین ږری سو، نو ده به هر کله ښښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سړبن او غرغشتی په کول کی برکت کښیږده، بادار قبول کړه د ده درخواست، او ډکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شیخ بیټنی به ډیر تر ډیر دا سندری لولی او د کسی غره کی به ګرځیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کیږدی دی پګی پلنی
دا وګړی ډیر کړی خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!
دلته لږ زموږ اور بل دی	ووږ کورګی دی ووږ بورجل دی
مینه ستا کی موږ میشته یو	بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مزکه نغښته ستا ده	د مرو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروښانده، او هم هوری مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بریَ وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پیننا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل.

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومرورل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په ځیر د زمرو ور توی سول:

ښښتن مو مل دی | اوس مو یرغل دی
ایواد د بل دی | غازیانو گوری

ښښتن مو مل دی

توری تیری کړی | دښن مو پری کړی | منگولی سری کړی
ځه له به تښتو
ښښتن مو مل دی

گه ټینگ کړو زړونه | پر بری یونه | چی زمری یونه
اسلام را ځخه دی
ښښتن مو مل دی

غازیانو راسی | ټول شا و خوا سی | د شهاب په ملا سی
د شهاب په ملا سی
ښښتن مو مل دی

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او بړغ به (یی) کاوه داشیخ د سرِبن زوی و:

تښته وکړه له ابلیسه | چی ابلیس لعین ښکاره سی
هلته ورکه پلوشه سی | ټول نړی توره تیاره سی
سړی وران سی له ابلیسه | غوغ د پس په کټاره سی
که هر چا ابلیس خرڅ کړ | نو بی هلته ننداره سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ابلیس ته پړ سو　　　　نو پر کور د ویر ناره سی

نقل کاوه سی چې بختیار می ستر ستانه و، له د نه ځرګند سوی دی، هغه کرامات چې مو وګروهید او وویل موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چې سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی (و) د سنزر لاس (یی) ونیو وګروهید او پر نړی (یی) د ستن ړغو وه، او د خدای وګریه به (یی) را بلل په سمی څو چې بمیا سو د وګړېه. بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړي، پاړکی لرینه چې یو یی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ　　　　راته وګوره ملوکی!
په بیلتون کی دی وباسم　　　　له خوږ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

د بیلتون اورونه بل دی　　　　هر ګړی می زړګی سوځی
لیونی یمه د مینی　　　　سوځم زه لکه پیلوځی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

غوړولی دی اوربل دی　　　　اور زما په زړګی بل دی
زه بختیار خاوری ایری شوم　　　　په اور سوی می کوګل دی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعليقات

د دی کتاب دغه څو پاڼی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیټنی ذکر داسی سوی دی: *نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو...*[12]

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکی: *نقل است که سربن برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربن به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلایق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یك پسر مرا ببر و پرورش نما... آخرالامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربنی داد...*[13] په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی. مګر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیټنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیټنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پټی خزانی له لیکونو څخه ښکاری چې اسماعیل د بیټ نیکه زوی د خرښبون معاصر و، دغه سړی په کال ٤١١ هـ ق مړ سوی دی، نو چې د اسماعیل د ژوند وخت د ٤٠٠ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ٣٥٠ ه په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیټنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیټنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: *نقل کاندی چی شیخ بیټنی سپین ږیری*

[12] د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا

[13] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو، نو ده چي هر كله ښښتن ستايه، او رب ته به يي درخواست كاوه چي زما په كول او سړين او غرغښت په كول بركت كښيږده، بادار قبول كړ د ده درخواست، او يكه سوه ځمكه د پښتونخوا د دوی په كول. نقل كاوه سي چي حضرت شيخ بيټني به ډېر تر ډېره *دا سندري ولولي او د كسي غره كي به گرزيده په شپي:*

لويه خدايه، لويه خدايه! ستا په مينه په هر ځايه

لكه چي وويل سوه، دا شعر د ٣٥٠ه په حدودو اړه لري، او له الفاظو او كلماتو يي هم دغه مطلب ښكاري هغه لغات او كلمات چي پكي راغلي دي، اوس ځيني په دغو معناوو مړه دي، مثلا ژوی اوس څوک د مخلوق او حيوان په معنی نه وايي، فقط په زړو ادبياتو كي كله كله وينو او كه دغه كلمه په فعلي معنی واخلو يعني (ژوند كوی) دا تعبير هم زوړ دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسك هم دلته د آسمان په معنی دی او دا كلمه پدغه مفهوم ډېره زړه ده، پخوا يي آسمان ته هسك وايه مگر اوس هر لوړ شی ته هسك وايو او دا لغوی تحول وروستني دی. لكه د عربي سما چي آسمان ته هم وايي، او د هر ځای لوړي خوا ته هم وايي.

پر دی شعر د پرديو ژبو اغيزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی كوم چي په غرو كي ويل سوی دي، او د عربي او پارسي ژبو له اغيزو څخه تش وي، لكه د امېر كروړ او لوديانو اشعار، مثلا په ټول شعر كي يوه پردی كلمه نسته او فقط د خدای مشتركه كلمه لري، چي هغه هم ښايي د پښتو په ريښو كي ډېره نژدی وي، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چي بيټ نيكه په كوه سليمان كي اوسيد او پر ژبه يي د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملي بدلو ته ډېر ورته دی او يو تكرار كيدونكی كسر لري (لويه خدايه، لويه خدايه) چي دغه قديم ادبي رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو كي ليدل كيږي، او ښكاری چي يو پخواني ادبي مزيت دی، دا شعر د مضمون او ادبي فكر له پلوه هم پخواني اريايي سندرو ته ورته دی، ځكه چي په پخوانو اريايي اقوامو كي (كوله–كول) ډېر اهميت درلود ، او پر دغه كول باندي اكثر اجتماعي تشكيلات بنا وو، او دوی هر كله خپلی كورنی او كهولونه ډېرول او كورنی يي د ټولو نعمتونو مركز گڼله.[١٤] د شيخ بيټني دا شعر كه له ريگويدا سره مقابله كړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژديوالی لری: خدای د ژوند واكمن دی، مالك الملك دی، دی ښاغلي كورنی سړو ته وركوی. خدايه موږ ستا مريي يو، بی اولاده، بی

[١٤] د گوستا لوبون تمدن هند ص ١٨٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيګڼې مو مه وژنه ...[۱۵]

اسماعیل

د پښتو مورخان او د اَسمآالرجال خاوندان لیکی چی اسماعیل په اصل د شیخ بیټنی زوی، خو د خپل تره سړبن په کور کی لوی سوی و نو ځکه په سړبن مشهور دی، لکه سلیمان ماکو چی لیکی: *اسماعیل د شیخ بیټنی په کور کی لوی سوی و، او د سلیمان په غره کی میشته او هم هوری وفات سو.* دا مورخ وایی: *د اسماعیل مرقد واقع د کسی پر غره چی زه هلته تللی وم...*

دغه روایات نعمت اللهٔ هم کټ مټ په مخزن کی داسی تایید کوی: *چون اسماعیل به سن رشدی رسید و از ریاضات شاقه به مراتب ولایت رسید و این شیخ اسماعیل سړبنی پسر حضرت بېټ است...شیخ اسماعیل سړبنی قدس سره صاحب عبادت و ریاضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادنی، کاشف اسرار طریقت و حقیقت بوده در ولایت (روه) چون به وطن مألوف رسیدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلایق از جایهای دور به ملازمت شتافتند.* سلیمان ماکو او نعمت الله هروی دواړه وایی چی د اسماعیل د ژوندانه ځای کوه سلیمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصریح کوی چی د ده مزار په هغه ځای کی دی چی وازه خوا یی بولی او وازه خوا د سلیمان د غره په لمنو کی ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کی هم د اسماعیل احوال لیکل سوی او وایی چی دی د خرښبون معاصر و، ځکه چی د خرښبون وفات په ٤٢١ ه کی دی نو موږ د اسماعیل د ژوند عصر هم دغه ګڼو.[۱۶]

اسماعیل د خپلي کورنی مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له روایاتو څخه ښکاری چی دی له خپله کوره په سیاحت هم تللی و، او له لویو اولیاوو سره ملاقی سوی و.

[۱۵] ریګویدا، باب ۷، ف ٦، سندره ۷

[۱۶] پټه خزانه د ۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلی دی، لومړی شعر یې هغه دی چې سلیمان ماکو پخپله تذکره کې په دې ډول را نقل کړی دی: *نقل کاوه سی چې شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به یې کاوه دا شیخ د سړبن زوی و.*

تښته وکړه له ابلیسه   *چې ابلیس لعین ښکاره سی*

ټول پاړکی په متن کې راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چې د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی ، د پټې خزانې لیکوال په دې شرح لیکی: *هسی وایی* چې یو وقت *خرشبون بابا د اسماعیل د سړبن او بیټنی نیکه په مخ کې ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرښبون د پلار او تره له خوا په تګ او رخصت ماذون سو، اسماعیل نیکه داسی ناری وکړلی:*

که یون دی یون دی	مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره	خرښبون وروره
ته چې بیلتون کړی	زما ویر وګوره
چې ځی مرغی له	توری کرغی له
همزولی پاته	ځی چې برغی له
د خدای دپاره	خرښبون یاره
چې هیر مو نه کړی	زموږ کول واړه
زړه می رپیږی	یار می بیلیږی
بیلتون یی اور دی	ځان په سوځیږی

لکه چې معلومه ده اسماعیل یو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کې د وعظ او تلقین او نصیحت رنګ سته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چې د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او اَهنګ نمایندګی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چې دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه دوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسی ناری تر اوسه هم د پښتو ژبی په افسانو کی سته چی شعری وزن او عروض یی مخصوص دی، او په یوه خاص آهنگ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چی پخوا یی یو وچ غر سر سبز او آباد کړی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کی اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.[۱۷]

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چی د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله هروی لیکی چی: *ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلی کی یی یو ځای درلود، چی سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او د ده مرقد هم هوری دی.*[۱۸]

دا روایت چی نعمت الله کښلی دی، څو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسی روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چی د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جگړو کی د سلطان ملگری هم و ځکه چی سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کی تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کی هسی لیکی: *نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملگری و د شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی وروښانده، او هم هوری مړ سو. نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی.*[۱۹]

---

[۱۷] حیات افغانی ص ۱۵۲

[۱۸] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاري چې ملکیار یو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توري او ادب له څښتنانو څخه و چې د سلطان سره یې په جهادو او جګړو کې ملګرې کړله، داسې ښکاري چې ملکیار تر جنګیالی توب او توریالی توب علاوه، ادبي ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یې تل لوستل، لکه چې سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سړبني شعرونه د ملکیار له خولې را نقل ګړي دي.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکیار ښه شهرت لري. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکي او د ده عرفاني شهرت دوني ډیر و چې تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵–۷۹۰ هـ ق) ډیلي ته نژدې فیروز آباد بنا کړ نو هلته دې پاچا د شیخ ملکیار پران په یادګار یو سرای هم جوړ کړ چې د هغه عصر مورخ ضیأ الدین برني یې په ۷۵۸ ه ق کال ذکر کوي لکه چې مورخان تصریح کوي.[20] ملکیار په دهلي کې اوسیده، او هم هوري مړ سو، او په دغه ښار کې د شیخ ابوبکر طوسي له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسې را نقل ګړي.

پر هغه میدان کې شیخ ملکیار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنګیدی او نژدې و چې د سلطان لښکر ماته وکړي، نو دی توریالی ادیب او عارف یوه د ننګ او جنګ سندره وویله، او لښکریان یې همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کې بریالی سوه، او د جنګ پر ډګر یې سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکي: *په جوبله کې ملکیار دا پاړکې وویل غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.*

څښتن مو مل دی　　　　اوس مو یرغل دی　　　　هیواد د بل دی

د ملکیار دا شعر چې په بشپړ ډول د تذکرة الاولیا په متن کې محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنګ لري، له هغو سندرو څخه دی، چې پخوانو پښتنو به د جګړې پر میدان ویلې، او مقصد یې دا و چې د زلمو احساسات تاوده کړي او پر جنګ یې ښه وپاروي. د دې شعر عروضي کیف او الفاظ او کلمات سوچه دي. او لکه نور وګړني (عوامي) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لري. چې د هر بند په پای کې ویل کیږي، او د پښتو د

---

[19]تذکرة الاولیا

[20]تاریخ فیروز شاهي ص ۱۳٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخصوصو اشعارو یو ښه خاصیت دی. شاعر په حقیقت کی یو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو وېناوو د اغیزمن کولو لپاره د بیان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وینا پر اوریدونکو باندی اغیزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پاړکی کی هم ملکیار د غوری سلطان د جنګیالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی باید په اوریدلو یی متاثر سوی وی، او په دوی کی یو ملی او دینی احساس پیدا سوی وی. دا پاړکی بیله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پاړکی کی (ملا) د ملګری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصیده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قدیمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قدیم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لویدلی. د پښتو په پخوانیو اشعارو کی د امیر کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنګی اثر دی، مګر فرق یی دونی دی، چی امیر کروړ پخپل شعر کی د یوه زبردست او غښتلی قاید رنګ لری او د یو نامور اتل په ډول شعر وایی خو ملکیار دلته د یو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په دیني تبلیغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسیله د لښکرو روح تقویه کړی نو ملکیار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنګیالی او دا دریٔ سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدین بختیار

قطب الدین د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختیار او د خپل عصر له نومیالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پردیو مورخانو دا سړی نه دی پیژندلی او د ده پښتونوالی ذکر یی نه دیٔ کړی. مګر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصیل راوړی، او داسی وایی: حضرت *خواجه قطب الدین بختیار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزیده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد*، چون *سال عمر ایشان به بیست و پنج رسید*، حضرت معین *الدین سجزی با آن مکان تشریف آورد* خواجه *قطب الدین بختیار دست انابت بذیل هدایت ایشان در آورده مرید شد...بعد بر* فاقت *شیخ جلال الدین* متوجه *هندوستان شدند در بلده ملتان به*

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوث العالم شیخ بهاالدین ذکر یا ملاقات نمودند...[۲۱]

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدین بختیار د خپل کتاب په ډیرو ځایو کی دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهیرو نومونه هم راوړی لکه خواجه یحیی بختیار، شیخ شهاب بختیار شاه ابوبکر بختیار او نور.

دا خو ښکاره ده چی بختیار د پښتنو یو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چی تر اوسه هم د سلیمان غره په شا او خوا کی پوندگی او سوداگری کوی، نو ځکه چی پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو یی قطب الدین پښتون نه دی لیکلی، تش د ده سره بختیار لیکی، فرشته وایی چی دی په اوش کی زو کړی دی، چی د ماوراً النهر له ښارو څخه و[۲۲] ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.[۲۳]

اوش یا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چی د سیحون پر هغه بله غاړه ودان وه[۲۴] ابن خردابه وایی: دا یو لوی کلی و چی له قبا څخه اوه فرسخه لیری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و[۲۵] یاقوت هم دا دوه کلی بیل بیل یادوی اوش له فرغانی څخه او اوچ د سیحون پر غاړه کښی[۲۶] نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چی قطب الدین په اوش کی اوسیده منو ځکه چي د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصدیق کړی ده، نو دا ویلای سو چی د ده نیکه یا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدین به هلته زو کړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چي زموږ پښتون مورخ سلیمان ماکو په خپله تذکره کی د دی قطب الدین ذکر داسی کړی دی*نقل کاوه سی چی بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی.*[۲۷] دا روایت خو د قطب الدین د نیکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماوراً النهر پر ځای

---

[۲۱] مخزن قلمی افغانی

[۲۲] تاریخ فرشته ص ۳۲۸

[۲۳] آئین اکبری ج۲ ص ۱٦۹

[۲۴] حدود العالم ص ۲٤

[۲۵] المسالك و الممالك ص ۳۰

[۲٦] معجم البلدان ج۱ ص ۳٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سند ښيي که موږ دقت وکړو، په سند کی هم په دغو وختو کی یو ښار ودان و چی اوچ یا اوچه بلل کیده، مورخان یی د سلطان معز الدین غوری په فتوحاتو گی د ملتان سره یو ځای راوړی[28] او دا ښکاری چی اوچ د سند یو مشهور ښار و.

نو که د قطب الدین پلار او نیکه په دغه ښار کی اوسیدلی وی ځکه چي د قطب الدین او د ده د پلار نور عرفانی معاصرین هم په ملتان گي و، نو به د سلیمان ماکو قول اصح وی، په هر صورت قطب الدین خو پښتون و، چی یی له خپله قومه بختیارانو څخة تللی یا د سند په اوچ یا د ماوراْ النهر په اوش کی اوسید، لکه دمخه چی وویل سوه، په هند کی یی شهرت موندلی دی.

قطب الدین د مخزن افغانی اوآئین اکبری او مخبرالواصلین په قول د لومړی خور په ١٤ په ٦٣٣هـ او (فرشته ٦٣٤هـ) د عمر پر ٤٨ کال وفات او په دهلی کی ښخ سو، چی تر اوسه یی مزار ډیر مشهور دی.

د قطب الدین اشعار

د قطب الدین علمی او عرفانی شهرت خو له تیرو لیکنو څخه تاسی ته ښکاره سو، چی دا نومړی بختیاری پښتون په عرفانی دنیا کی څونی لوړ مقام لری، او اکثر د اولیاوو تذکره نگاران د ده احوال ذکر کوی. مگر دا عارف د پښتو یو خورا ښه شاعر هم دی، چی سلیمان ماکو یی پخپله تذکره کی د مناقبه تر شرح وروسته یوه عشقی سندره هسی را نقل کوی، او ځکه چی سلیمان د ده معاصر دی، نو یی قول د منلو وړ هم دی: بختیار په پښتو *سندری کړینه اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پاړکی لرینه چی یو یی دا دی:*

ویر می زړه سوری سوری کړ   راته وگوره ملوکی!

په دی شعر کی د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، یوه پردی کلمه په گډه نه ده، او د ادا ډول یی هم ساده اما ډیر بلیغ دی، د مینی واردات او د مین زړه احساسات یی ښه پکی څرگند کړی دی. دا شعر لکه اوسنی عامیانه اشعار تکراریدونکی کسر هم لری. داسی

[27] د سلیمان ماکو تذکره

[28] تاریخ معصومی ص ٣٣، تاریخ مبارک شاهی ص٥–٦، طبقات اکبری ج٢ ص٦٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري چې قطب افغاني د مینې په دنیا کې تاوده جذبات لرل، او سلیمان ماکو چې د ده معاصر دی، دغه عشقي احساسات یې په داسې ډول بیانوي: *تل ژاړې، او ناري او غلبلې کړې، او د عشق سندرې لولې، له دغو عشقي نارو او سندرو څخه یوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چې د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوي*

قطب یو د پارسي لوی دیوان هم لري، چې ټول عشقي غزلیات دي او له هغو څخه هم د ده عشقي جذبات ښکاري، مګر په پارسي کې د ده اشعار ډیر ښه بلیغ او روان نه دي، ځکه چې اصلي او مورنۍ ژبه یې پښتو وه، نو یې په پارسي هغسې اشعار نه دي ویلي چې د پارسي د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړي، په اکثرو پارسي اشعارو کې تعقید او شعري عیوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد

په لومړي مسرې کې (را) او بیا مقامش (ش) بیخونده دي، او دا دواړه په یوه جمله کې په دغه ډول سره یو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښایي، که دا لاندې ابیات هم ولولې، دغه خبره به ښه څرګنده سي، او هم به مو د ده د پارسي کلام نمونه لوستلې وي.

ای خاک درت به فرق سر تاج محتاج تو هم غنی و محتاج

هستی وجود عاشقان را کردی که به کرشمه تو تاراج

از دولت عشق تو دل من چون بحر عمیق گشته مواج

از مملکت وجود عشقت هر چیز که بود کرد خراج

خامی که زنده ام از انا الحق بر دار زینش همچو حلاج

محتاج تو قطب دین نه تنهاست باشد بتو کاینات محتاج

که د دغه پارسي دیوان انتساب قطب افغان ته ثابت سي، نو به موږ ووایو په ربنتیا چې دا د هو غیر پارسي زبان سړي کلام دی، چې پارسي یې خپله ژبه نه وه او یو پښتون به داسې ماته ګوډه پارسي وایي. که څه هم لوړه غزله د ویونکي د فکر پوخوالی ښیي خو ژبه یې هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

A

(۱)

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله
علیه وسلم چې نبي دی پر دار د کوښښو او رحمت د الله لوی لوی
رحمتونه د دوی د دغه اشاره تیر آل او یار توجهي زوی حیران
پاکه دي د روښان العلا زه غریب خاوری سلیمان خوی د یار
خان ما کوچنی ناڅاپه بیا ته دار غیبان نو سبز او نور دی مرکو یا
پس د ده لیس شنه صوه د هجری لله ۹۲ او د سنجاب مقو
کلیو کرم چېم او مز افنده اولیا او د صلیبوم بلبل د نه لوی م
کا مالان مرید او دوی پس نه منت خاکیانو غرم او هر کله ستار وړه
دارایي اې د پیغمبر پس کور لیس کښینم اوقات ۲ م وکاود زیبو بیا
یا حمید و لم او د له جښته ۲م ستوران ښتو یا بې ځایه دغو میرانو کار
او دوی بنده وبا و بات کړه داوښانه نیولی او سر د قدره
کوا حملن شیخ شیانخ ښتهي ځي د خدای به پیرندګلوی نه
مستو لو لوی کا او نور خپل نقل کاندي چې شیخ سنه نوسیف مه عمر
د کسي باندې کا او ملته ډیره اود به هر کله خبښل دا
او روزه سوب شپو به د خدای به عباده لخت
[illegible]

B

(۱)

نقل سی کاندي یا الوچي په روز ګار د شیخ ښتهي
کښل د ده ورځي سم بن نوصید او پیر شیخ
خوراکراڼ و سم بن ندر لرزا من او هر کله [illegible]
خیل ورورت سفنی خیل خوی اسماعیل ور کاوه
او لوی سو د سم بن ب کان خدای مهربان د
اسماعیل په برکت سم بن ت نصیب کړ
دوی زامن چې او س تر وسم تر کهول (د معه د)
اسماعیل مرقد مبارک واقع د کل د کسي پر غرچې
زه سلطنه تملي وم نقل کاندي چې بهتي سپاک بزیري سه
نوده به هر کله خشتر ستا بیر او ربت ب
است کاوه بیچاره په کال او د سم او هم ښتي ب
کول کښي برکت کښسته یا دار قبول [illegible]
خواست او هر که سم [illegible] د لیښتي [illegible]

چې کړل نقل کاوه شي چې شيخ شهنی بېته ...
په دا سنډري لولوس او کسی غ کښې ب
کمر جهد په شپې لوی خدای لوی خدای ننا په
مېنه په سر نجاې غ مولا ړ دی درناوی کښې
مقل ژوی په تجاری کښې د لته د دغه و طنې
زمن کړ دي د بېکو پلني د او ... ... کړي
خدای لوی لوی خدای د لته بې زمن او ر
بل دی وړه کوري د ده و ... دی
مېن ستاکړي ... مهتتر بو بل د جا په
ملم تلم نه بو سک و ورک نغښته
ستا د د همره ده ... د پالنتا د خدای لوی خدای
لوی

نقل او شي چې په روز بحکار دغازي شهاب الدين چې به ... علم و
شيخ ملک ... شتن ستال هم ملکوک و دشها ب ... چې ب
د لې تس نغه سنز ... لو ي ... اوم شوری مو
شو نقل کا وه شي چې ب بوله کښې ... ستا ... کې ر
نقا ر ... لر ناوي چې سلمانان شي کها ... کفار بو ... کفار و
بنا او دشمنه برن ... تا په شيخ ملیار اعني اومر د بنس
غل د کا وه او د ښرست و وژل نور و مسلمانان
د ملیار تر ... لوری و کښې او ... سره ... ل
و بشه ستر ... دوی ت په ... ان د شيخ ...
لو سو ب او برې چې ... وب ... شنوی د
جا ... پ شيخ ... کښې ب بوله کښې ملیار د
با ... د ... چې غازيان چې ... او په ... ... بو
... د ی او ... ... د ی
... ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسواد دبل ذکر فا یادکوری نخښتن موصل ذکر توری تری
کمری ځادبښن مریکرم منګلی سری کمری نخله بیلښنو
نخښتنی مرمل ذکر کت ټینګ کمره زدون پر بری سوار
یی زمری لیون اسلام رانځړ ذکر نخښتن کومل ذکر
غلار بانو راشی تهول ثنا او خوانی دښتها سیلا مثنی شنو
مومل دی انتل او دشی یی شیخ ملا رستان بر تلل تنلر
شیخ اسماعیل ستر رستان ارکی وپل او سبوغ بیک
داشیخ د سری ځوه ونښته کړ لر ابلیس چی ابلیس
لعین نکاره شی لیته وو کړ پلوشه شما تول انرجا توری بیا راشی
سری ورانه شی لیا ابلیس خوځ دپیس پر کتاره شی سرچله
[illegible] کړ سری ابلیس صرانکی شو سی بله تندارړه
شما کت سری و ابلیس تر شو سر کورد و پر نکاه شی

او

نل سس کاړه شی یی بختیاری ستر ستان
[illegible] یشوم زمی سغد کرامات یی هو
دکښل زه [illegible] موسی یی ستر بلار و دقطب
[illegible] بختیار رالو نخزه اه صښت و پیر الواد
یی سیند [illegible] لګرد فی بزرګ بوری د موسی شیخ
الحمد لله مستان ورکړ شوی د ستر رلاس
ه شبه وکړو سید اوپرنزی دستی ز عنو واه
د حدا [illegible] کړ بیه رالله سیمی نوحی یمیا
شنو روکړه بختیار پستوسند زی کړ میتراشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو نېو بېنه نه دا ای رت: نار کړه عبلی کړیا هر کس لرېنه چې
لیه دادی عریدم زړه مسوری مسوری کړه راته و
ګوره ملوکې په بیلتون کې دوا مېم لخوږ مېن زړګی کوما
راته وګوره ملوکې راته ګوره ملوکې دبیلتون اور دومنا
بل دی سرګرمی می زړګی شو بخی لیونی یم دین شوم زه
یکه بیلتونی را ات دګوره ملوکې راته و
ګوره ملوکې راته وګوره ملوکې غوږ ولی دی اور
بل دی اور ژړا په زړګی بل دی زه بنجیار نما وری
اېری شوم په اور شوی م کوګل دی راته وګوره ملوکې
راته

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library